

literària sense renunciar al seu rossellonisme i la seva missió per transcendir el localisme dels seus primers reculls i convertir-se en un dels grans poetes de les nostres lletres, d'una banda, i, de l'altra, el seu paper de model per als joves escriptors occitans que volien desempallegar-se del felibritge mistralenc.

Unes paraules finals mereixen els deu apèndixs, d'abast i contingut molt diferent, però que, en el seu conjunt, venen a completar perfectament el llibre que ressenyem. Especialment interessants són les notes preses per Pla en el moment de dedicar a Pons un dels seus Homenots i la transcripció de la conversa mantinguda per Albert amb Simona Gay, la germana, també poeta, de Pons.

A l'hora de posar fi a aquesta ressenya, cal reconèixer que, si bé les notícies realment noves del llibre que ens ocupa són molt limitades i malgrat alguns errors de picat que hi hem detectat i que amb una revisió més atenta s'haguessin pogut evitar, *Josep Sebastià Pons, poeta de la catalanitat essencial*, tot i els anys passats des de la seva redacció, segueix essent una obra fonamental per tot aquell que s'enfronti per primera vegada a la poesia ponsiana o fins i tot per aquell que vulgui aprofundir en els versos d'un poeta que, com ha dit algun crític, constitueix un dels casos més escandalosos de distorsió entre qualitat i prestigi. No debades, com rebla molt encertadament Esteve Albert, «la poesia de Pons és bona, és excel·lent, perquè diu alguna cosa sempre, diu el que vol dir i ho diu amb poques i ben trobades paraules, diu encara el que calia que algú ens digués, el que, en el fons, esperàvem, el que tenim el dret i el deure d'esperar, si volem de debò salvar-nos del naufragi total com a cultura» (p. 136).

La nostra més efusiva enhorabona, doncs, als curadors del volum, que, d'una manera exemplar, han fet llegidor un llibre que està cridat a ser una fita indiscutible en la cada cop més rica bibliografia ponsiana.

VALRIU LLINÀS, Caterina (ed.): *Les rondalles que l'Arxiduc no va publicar. Edició completa, catalogació i estudi del Corpus de Rondalles de Mallorca Antoni M. Penya-Arxiduc Lluís Salvador (1894-1895)*, València: Galés Edicions, 2022.

JOSEP TEMPORAL

Grup d'Estudis Etnopoètics (SCLL-IEC)

j.temporal.oleart@gmail.com

Aquesta obra, nascuda com a tesi doctoral en antropologia i presentada a la UB el 2021, i mereixedora del Premi Mallorca d'Assaig 2021, és d'aquelles que amb tota seguretat marquen una fita en el currículum de l'autora i fan les delícies dels especialistes. El motiu és tan senzill com contundent: hi apareixen materials inèdits que se sospitava que existien però no es coneixien, i ofereix la versió definitiva, completa, d'un important corpus rondallístic recollit a Mallorca a les acaballes del XIX. De manera més precisa: s'editen i es cataloguen un total de 169 textos

narratius, dels quals 115 són materials inèdits (en aquest cas això significa que no van aparèixer en la selecció que l'arxiduc Lluís Salvador va fer de tot el material aplegat pel seu col·laborador Antoni M. Penya); i, d'entre els textos inèdits, hi ha 16 tipus ATU que fins ara encara no s'havien documentat a l'àrea lingüística catalana. Una fita notabilíssima, molt transcendent, perquè s'amplia significativament el panorama tipològic acreditat del corpus global de la rondallística catalana —de la nostra «arxivística folklòrica», si més no— i s'obren noves possibilitats de recerques.

Fins ara el gran públic associava les *Rondalles de Mallorca* a l'arxiduc, i tan sols els especialistes tenien present que aquesta col·lecció havia sigut possible gràcies a la participació d'Antoni M. Penya en el projecte d'arregle, per bé que tampoc en coneixien els detalls de la peripècia ni l'abast de la totalitat dels materials obtinguts. L'estudi de Valriu permet fer-li definitivament justícia. L'arxiduc, afirma l'autora, «va seleccionar una persona que reunia les condicions necessàries: formació humanística, tremp necessari i bon coneixement de la llengua i del territori. [...] Penya empenqué aquesta tasca amb entusiasme» (p. 379).

D'acord amb l'estructuració de l'índex, l'obra està confegida amb una introducció (p. 11-17), dos capítols minuciosos dedicats respectivament al procés de formació del corpus (cap. 1, p. 19-83) i a la seva descripció i anàlisi de continguts (cap. 2, p. 85-132), el corpus (és a dir, l'edició dels materials classificats per gèneres i subgèneres etnopoètics) (cap. 3, p. 133-378), les conclusions (cap. 4, p. 379-384), les referències bibliogràfiques (cap. 5, p. 385-388) i un annex de tipus ATU citats (p. 389-393).

Tal com l'autora explica a la introducció, era conegut que l'arxiduc no recollí les rondalles que publicà, sinó que n'havia encomanat la recerca al mestre Penya (fill del polígraf Pere d'Alcàntara Penya); tanmateix els materials recopilats no estaven localitzats i es desconeixien. La localització del material inèdit ha sigut possible a partir de la donació d'una part important de l'arxiu de Lluís Salvador que la família Cilimingras-Casasnovas, que n'era la propietària, va fer el 2010 a l'Ajuntament de Valldemossa; materials que, al seu torn, foren dipositats a l'Arxiu del Consell de Mallorca per tal de catalogar-los, conservar-los i posar-los a disposició dels investigadors. D'altra banda l'autora, que va acudir a l'arxiu de la família Penya dipositat a l'Arxiu de l'Ajuntament de Palma, hi trobà materials que completaven el corpus de rondalles i donaven moltes clarícies sobre com s'havien recollit (és a dir, en base a quines precises indicacions de l'arxiduc), i com s'havien preparat per lliurar-les-hi. Entre d'altres troballes, la més significativa fou la d'un petit quadern retolat amb el títol «1894 Excursión a toda la isla» (de fet, el seu quadern de camp), en el qual Penya havia registrat les dates, els indrets i alguns noms de mediadors que permetien de conèixer el procés d'aplega dels materials de la seva campanya (realitzada bastant esforçadament i intensament, atès el gran nombre de materials que aconseguí aplegar, entre juliol i octubre de 1894). Un document essencial per a la reconstrucció: tant per conèixer els detalls de la campanya com per a la millor comprensió de la «filosofia» que explica

el resultat final de la selecció de l'arxiduc tal com fou publicada l'any 1895 en les seves dues edicions, la catalana, *Rondayes de Mallorca*, i la de la seva traducció alemanya, *Märchen aus Mallorca*. A partir, doncs, d'aquest quadern i de les cartes que Peña adreçava a l'arxiduc —retent compte de l'estat de la recollida, les dificultats i els dubtes sobre la interpretació o bé l'aplicació dels criteris que havia rebut—, Valriu ens ofereix els detalls d'aquesta campanya d'aplega, cosa que sens dubte també és en si mateixa molt valuosa.

La campanya de Peña —ara que s'ha descrit ja estem en condicions de fer-nos-en perfectament el càrec— va ser molt notable per dos motius principals: la relativa fidelitat al registre dels informants, i la gran quantitat de materials obtinguts, malgrat que la selecció final que en va fer l'arxiduc no acabà de fer-li justícia. Quant a això, convé destacar el biaix o prejudici (un veritable apriorisme d'aquell moment històric del folklore) de cercar «versions autènticament mallorquines» o, dit més tècnicament, la recerca obsessiva d'ecotips. Amb tot, val a dir que territorialment l'illa sencera hi està molt ben representada (especialment hi ha molts materials recollits a la serra de Tramuntana i a la comarca de Llevant, a excepció del Raiguer i la comarca del Pla). Amb tan sols quatre mesos foren visitats més de quaranta de la cinquantena de municipis que hi havia a l'illa en aquella època. Peña, a més, procedí amb una remarcable fidelitat a l'oralitat i al respecte per l'argument dels relats, sense amplificacions literàries ni, com diu Valriu, «mistificacions argumentals» (p. 77). En definitiva, Peña «recollí i redactà un cabal rondallístic extraordinari en un temps rècord, tenint en compte les limitacions funcionals i logístiques pròpies de l'època i els prejudicis o dubtes i vacil·lacions inicials sobre quins materials recollir i quins no» (p. 77). Òbviament és així, cosa que confereix un valor afegit molt important a la publicació completa i endreçada de tots els materials del corpus.

Quant als gèneres, el resultat de l'aplega fou el següent: una bona representació dels diversos gèneres i subgèneres rondallístics i llegendaris, gran nombre de succeïts i algunes tradicions explicatives. Per fer-se una idea exacta del volum del material; de la sort que va tenir en la selecció que l'arxiduc hi va fer en la publicació del 1895 —sens dubte condicionada excessivament pel biaix esmentat—, i del volum de materials inèdits que gràcies a aquesta edició ara podem conèixer, reprodueixo el nombre i el percentatge de materials recollits, distribuïts segons gèneres, i els que finalment van aparèixer (quadre de la p. 88): 1. Rondalles catalogades ATU: 94 de recollides (56 % del total del corpus), 24 de publicades (14,3 %); 2. Llegendes: 32 de recollides (20 %), 13 de publicades (7,7 %); 3. Succeïts: 35 de recollits (20 %), 19 de publicats (11,3 %); i 4. Tradicions explicatives: 8 de recollides (4 %), 0 de publicades. L'autora, amb molta raó, considera que «es tracta d'una col·lecció ben representativa de les rondalles i llegendes que s'explicaven a la Mallorca de finals del s. XIX i que cobrien un ventall de gèneres ben divers» (p. 381). Efectivament estem davant d'una col·lecció «rica, força completa i variada» (p. 381). Esmert a banda mereixen les rondalles, que presenten gran diversitat de tipus (117 tipus ATU, segons la catalogació de Valriu, que palesen a bastament

la riquesa del corpus). Però sobretot convé remarcar el fet, ja referit més amunt, dels 16 tipus ATU que fins ara no s'havien documentat en llengua catalana (o sigui, dins el domini etnoopoètic complet dels Països Catalans); són els següents: 237, 326B*, 750C, 1117, 1176, 1229*, 1284A, 1294A*, 1310*, 1381, 1488, 1562C*, 1636, 1806*, 1831A* i 2202 (per als lectors no especialitzats en rondallística això significa l'acreditació tipològica de: una rondalla d'animals, una de meravellosa, una de religiosa, dues del gegant beneït, deu contarelles i una formulística).

Quant a l'estil de les versions, és fruit d'aplicar els criteris que l'arxiduc va donar a Penya: calia escriure-les «de manera semblant a com havien estat contades, de manera senzilla i sense retocs literaris» (p. 383). Valriu conclou que «[l]es versions que redactà Penya són literàries, evidentment són rondalles d'autor, però conserven la senzillesa i l'esquematisme narratiu de l'oralitat, en un equilibri no sempre fàcil però generalment prou reeixit. [...] [M]ai no estan allargades artificialment, ni tampoc condensades de tal manera que ranegin l'esquematisme» (p. 33-34) (s'entén, l'esquematisme excessiu, més enllà del que de per si ja caracteritza el gènere rondallístic). Consideració significativa, la de l'autora, perquè permet fer-se la idea de la naturalesa i la fesomia que va prendre aquest corpus, sobretot si inevitablement es compara amb el que en posterioritat al de Penya - Arxiduc Lluís Salvador anà apareixent de la mà d'Antoni M. Alcover, tan fortament inoculat dins l'imaginari contemporani de les mallorquines i mallorquins. Òbviament no fa al cas d'establir comparacions en aquesta ressenya, però sí que fa al cas d'assenyalar que els estàndards amb què quedaren finalment fixades les versions de Penya —ateses les complexes motivacions i característiques ideològiques i estètiques de l'època—, no desmereixen en absolut dels resultats d'altres corpus que, degudament filtrats dels problemes habituals que com a «documents» solen presentar, són homologables per la recerca etnoopoètica. La lectura d'aquest corpus encerteix en escriure les justes consideracions de l'autora pel que fa a la qüestió de l'estil i del que s'acaba d'afirmar sobre l'homologació d'aquests materials.

Des d'ara mateix, doncs, a la recerca folklòrica li caldrà comptar amb aquest notable corpus i, per descomptat, amb aquesta edició canònica que ens ha ofert Caterina Valriu. És de justícia felicitar-ne l'autora, per tanta labor de recerca, i felicitar-nos-en nosaltres, els beneficiaris, que disposem d'una molt valuosa ampliació documental de les nostres fonts folklòriques de finals del segle XIX i d'un coneixement molt més ampliat i aprofundit d'aquest corpus en particular que, a partir d'ara, caldrà denominar Penya - Arxiduc Lluís Salvador.